

Lletres

Alexis Eudald Solà en el record

Eusebi Ayensa

L'amor d'Atenes, en l'antiguitat tan famosa, ha escrit aquestes coses.

Bisbe Akominatos

JOSEP M. OLIVERAS

Alexis Eudald Solà (1946-2001)

L'any 1996, en una de les seves freqüents col·laboracions en el diari *Avui* –unes col·laboracions que, lluny de la fredor informativa a què ens tenen acostumats els mitjans de comunicació de masses, eren sempre model de saviesa i, sobretot, d'amor al país–, Alexis Eudald Solà glossava la mort del poeta grec Odisseas Elitis, premi Nobel de literatura l'any 1979, en complir-se els quaranta dies del seu traspàs, moment en què a Grècia se celebra el *mnimòsinon* o cerimònia de record dels difunts. Solà, després de descriure la solemne litúrgia que en tants aspectes recordava les *nèkuiai* o cerimònies funeràries dels antics grecs, conclouïa que, en aquella hora suprema de l'home, la pervivència d'una tradició bellíssima que remuntava a temps d'Homer constituïa, sens dubte, un autèntic element de conhort i serenor, i alhora es planyia de l'estupidesa que suposava haver substituït en el món romànic l'esplendor dels nostres textos litúrgics tradicionals per uns parlaments banals i, sovint, despallats de la més elemental bellesa. Quatre anys més tard, una sensació semblant embolcallà el nombrós públic que, un assolellat dilluns de febrer, s'aplegà a Santa Maria del Mar per acomiadar-lo també a ell i desitjar que la seva ànima, com la del gran poeta grec, trobés repòs «en un lloc ple de llum, en un lloc ple de verdor, en un lloc de felicitat on hagin fugit el dolor, la tristesa i els sospirs». Les veus cadencioses de Sebastià Janeras i Ramon Corts recitant en grec el *parenoste* i un *tropari* de difunts i les notes d'una sonata de Bach magistralment interpretada per Lluís Claret feien la cerimònia realment impressionant. Avui, uns mesos després que Alexis Eudald Solà ens deixés per sempre, des de la *Revista de Girona*, en la qual va col·laborar més d'una vegada, volem recordar breument la trajectòria humana i vital de l'amic, del mestre, de qui va ser, des de la honestetat i el treball, un dels millors ambaixadors que ha tingut mai la cultura grega a Catalunya.

Solà va conèixer Espriu l'any 1964, es convertí en el seu secretari personal i el va servir sempre amb devoció i afecte.

L'inici

En la contestació al discurs d'ingrés d'Alexis Eudald Solà a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, el seu mestre a la Universitat de Barcelona, Josep Alsina i Clota, recordava la impressió que li havia fet veure el futur pare d'Eudald Solà, Pere Solà, un llauner que s'estava a dispesa a la fonda Ca la Càndida de Ripoll, llegint l'*Encida* de Virgili. Aquesta notícia, que tant li agradava d'evocar a Eudald Solà –i a la qual no s'estava mai d'afegir, amb un deix de tristor a la veu, que una de les coses que més li recaven era no haver pogut acompanyar personalment el seu pare a l'Acròpolis–, dona a entendre perfectament l'ambient en què es va criar. Tanmateix, aquell desert cultural que era el Ripoll del franquisme no constituïa, ni de bon tros, el lloc més adient perquè hi florís una vocació d'hel·lenista. Va ser, doncs, a força de tenacitat –una tenacitat que no el va abandonar mai, ni en els moments més difícils de la seva vida, i que va saber encomanar sempre a tots aquells que en un moment o altre van tenir la sort de col·laborar amb ell– que Solà es va anar formant com a persona i com a intel·lectual. D'aquesta manera, després de cursar el batxillerat a Ripoll, va estudiar filosofia i lletres a Barcelona, on es va llicenciar en filologia clàssica amb el treball titulat *Una versió catalana de trenta poemes de Kōnsandinos P. Kavafis*, publicat el 1973 a l'editorial Ariel dins del volum miscel·lani *In memoriam Carles Riba*, i que constituïa la llavor de la seva futura tesi doctoral sobre la poesia de l'alexandrí, defensada brillantment a la Facultat de Lletres de la Universitat de

Barcelona cinc anys més tard. Abans, però, de recordar la seva dedicació a l'estudi i la docència de la llengua i la literatura grega moderna a Catalunya, no podem deixar de glossar el seu pas per l'ensenyament secundari, com a professor interí de grec a l'Institut Verdaguer de Barcelona, on va tractar assíduament un altre dels seus grans mestres, Jaume Berenguer, prou conegut a casa nostra per haver estat l'autor d'un dels manuals encara més vàlids per a l'aprenentatge de la llengua d'Homer i de Sòfocles. No debades, com reconeixia el mateix Solà, va ser la lectura de l'*Alexis Zorbàs*, de Nikos Kazantzakis, esplèndidament traslladat al català per Berenguer, el que, juntament amb la traducció que Riba va fer de Kavafis, va determinar la seva vocació de neohel·lenista. D'aquells anys també daten els primers contactes amb Salvador Espriu, a qui va conèixer pels volts de Nadal de 1964 quan una colla de joves ripollesos li van demanar un poema per il·lustrar la portada d'un periòdic local. Des d'aleshores els seus contactes amb l'*altíssim poeta* esdevingueren cada cop més freqüents, fins al punt que Solà passà a convertir-se en el seu secretari personal, i el va servir sempre amb una devoció i un afecte que, després de la seva mort el 1985, el van fer mereixedor del setial que aquest ocupava a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

El pas per la Generalitat

Amb tot, abans de comentar les principals aportacions d'Alexis Eudald Solà al coneixement i la difusió de la cultura grega a Catalunya, cal dedicar unes paraules al

seu pas pel Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de 1980 a 1983, com a cap del Servei de Relacions Culturals. Durant aquests tres anys Solà endegà projectes d'una importància cabdal per al país –uns projectes i uns esforços que, dit sigui de passada, mai li van ser reconeguts com calia–, d'entre els quals ens plau destacar els contactes, malauradament infructuosos, amb Salvador Dalí amb vista a la cessió del seu llegat a Catalunya. El pas per la Generalitat, però, tot i la seva relativa brevetat, deixà en l'esperit de Solà una fonda empremta, de manera que bona part de les manifestacions per difondre el coneixement de la Grècia moderna a Catalunya duen la marca del seu estil. Els seus dots de relacions públiques van brillar en l'organització de multitud d'actes, des del Col·loqui Internacional dels Neohel·lenistes de les Universitats Francòfones celebrat a Barcelona i Girona l'any 1987 fins a l'esplèndida exposició d'icones bizantines de la Col·lecció Velimezis que va tenir lloc a Barcelona l'any 1999, sense oblidar, és clar, l'acte d'homenatge a Rigas Fereos, un dels més grans defensors de la llibertat de Grècia davant la dura i oprobiosa ocupació otomana, homenatge que l'any 1998 va voler portar a Girona en el que constituï una de les seves darreres visites a aquesta ciutat.

La universitat: de Kavafis a Kazantzakis

Solà, però, era abans de res un professor, un gran professor universitari. Des de 1978, any en què es va fer càrrec de la docència del grec modern a la Universitat de Barcelona, per les seves mans va passar tot un estol de deixebles als

Acte de recepció dels representants de l'Ajuntament de Girona a Ítaca (setembre de 1998).

qui, a l'escalf d'uns versos de Kavafis, de Ritsos o de Seferis, va encomanar la seva passió per la Grècia d'avui. A les seves classes, d'una profunditat i una erudició sovint de mal trobar a les aules universitàries, hi acudien no només estudiants de filologia clàssica sinó de carreres d'allò més variat, alguns dels quals, com el qui això signa, no van dubtar a seguir-lo en el camí difícil però apassionant de la filologia neogrega. Solà esdevingué, doncs, un autèntic mestre, un digne continuador de la gran tradició iniciada a Catalunya amb Carles Riba, Josep Alsina, Jaume Berenguer i Joan Sales. Passats els anys, del seu mestratge els deixebles recordem sobretot el seu rigor i la seva honestedat, la honestedat d'un home que, tot i els seus vastíssims coneixements de la realitat grega en els seus caires més variats, pregonava sempre —amb una humilitat corprendedora— que, davant de tots aquells que estan contínuament a l'aparador de la vida pública, ell només volia estudiar més grec modern per traduir millor Kavafis o Seferis. Així, defensor d'aquell famós axioma ribià segons el qual la millor traducció és la més literal i alhora la més literària, no era estrany que esmercés hores o dies sencers en la

interpretació i traducció d'un poema o d'un fragment. Enfront dels que tradueixen a preu fet, les traduccions de Solà podem dir que són, sense por a caure en l'exageració, autèntics monuments literaris. A banda dels poemes de Kavafis, que va saber anostrear al català amb justesa i bellesa, la seva traducció del *Símposi* de Nikos Kazantzakis, una obra en la qual s'esplaiava com en cap altra l'estil a voltes desbridat del gran autor cretenc, és un claríssim exemple d'això que diem. D'una empresa en què molts haurien fracassat estrepitosament, Solà no només en va sortir airós, sinó que aconseguí de convertir la seva versió en l'autèntic exemple d'allò que ha de ser una bona traducció, fidel a l'original però alhora d'una elegància i una naturalitat en català autènticament insuperables, i per això va merèixer una menció honorífica de l'Associació Grega de Traductors de Literatura. La bella imatge amb què s'inicia aquest relat difícilment es pot traslladar millor a la nostra llengua:

«Un aïret suau de capvespre es va aixecar del mar i refrescà la terra recremada. Una gavina s'envolà un instant, va equilibrar les ales i restà suspesa a l'aire, i tot seguit, d'improvís, es precipità al mar, va sabrejar amb l'ala dreta el rostre de

l'aigua i, aletejant dues o tres vegades, va posar-se, amb les potes juntes, damunt l'ona.

»I de sobte, al lluny, van saltar dos dofins i brillà en el crepuscle el seu cos llustrós, massís, i immediatament es perderen en una llarga cabussada i van reaparèixer més enllà velejant, l'un al costat de l'altre, amb la cua alçada».

En el capítol de la investigació, nombroses participacions en col·loquis i simposis avalen la seva gran vàlua científica. D'ençà de la seva participació al XV Congrés de l'Associació Internacional d'Estudis Bizantins celebrat a Atenes el 1976, on al lliurar dels trenta anys parlà sobre els testimonis catalans referits al retorn a Catalunya de la reina Elionor d'Aragó, muller del rei Pere I de Xipre, el seu nom figurava en els programes dels més prestigiosos congressos i trobades científiques entorn de la llengua i la literatura neogregues, com els col·loquis que celebraven regularment els neohel·lenistes de les universitats francòfones o els Convegns di Studi Neogreci de les universitats italianes, sense oblidar, òbviament, els congressos organitzats pels centres de recerca més importants de Grècia.

L'agermanament amb Ítaca

Una rellevància especial presenta per al públic gironí el projecte d'agermanament, dissortadament inconclòs, de la ciutat de Girona amb la pàtria mítica d'Ulisses. El projecte, l'ànima del qual va ser novament Eudald Solà, era certament ambiciós. A banda de la signatura del protocol d'agermanament per part dels alcaldes d'ambdues ciutats, Joaquim Nadal i Spiros Arsenis, i de la visita d'una delega-

De 1980 a 1983, Solà endegà des de la Generalitat projectes d'una importància cabdal per al país, amb un esforç mai no reconegut com calia.

ció de l'Ajuntament de Girona a Ítaca el mes de setembre de 1994 i dels representants de la corporació municipal d'Ítaca a Girona el gener de 1995, l'agermanament havia de comportar un concert de música popular grega al Teatre Municipal de Girona, que finalment es va realitzar, amb una assistència massiva de públic, el dissabte 28 de gener de 1995, i un concert de Lluís Llach al port itaquès de Vathí, que mai es va arribar a celebrar. Així mateix —d'acord amb les paraules pronunciades per l'alcalde d'Ítaca a Girona, en la línia que «perquè un agermanament sigui vàlid cal que estigui basat en la cultura»—, l'agermanament havia de permetre que un grup d'estudiants d'arqueologia de la Universitat de Girona pogués participar en les excavacions de recerca del palau d'Ulisses i que, al seu torn, un estudiant d'Ítaca

pogués cursar estudis universitaris a Girona. Malauradament, però, el fet que, després de més de quinze anys en el càrrec, Arsenis perdés l'alcaldia d'Ítaca a les eleccions municipals celebrades a Grècia el 1995, va impedir que el projecte d'agermanament es pogués realitzar en la seva totalitat. Tots els participants, no obstant això, van poder constatar el *savoir faire* organitzatiu de Solà, tant en la visita dels polítics, intel·lectuals i periodistes gironins a Ítaca el setembre de 1994 com, sobretot, en el concert de música grega que l'orquestra dirigida pel mateix Arsenis va oferir a Girona a principi de 1995. En aquella vetllada autènticament memorable, el públic gironí va poder escoltar un repertori musical esplèndid que incloïa el bo i millor d'una tradició musical que no s'ha estroncat des de temps d'Homer, amb composicions de músics grecs tan coneguts internacionalment com Mikis Theodorakis, Manolis Khatzidakis o Stavros Xarkhakos. Les paraules de benvinguda de Solà aquell vespre de gener, amb la referència final a uns versos autènticament immortals de Kavafis, són el millor exemple de l'entusiasme que va posar en un projecte que havia d'unir, amb un pont de mar blava, una i altra riba de la Mediterrània:

«Avui aquest agermanament ens arriba a través del cant i un altre dia també haurà de culminar amb el cant. Com a tornada d'una visita que l'alcalde i els representants de les diverses forces polítiques del consistori gironí varen fer

a finals del mes de setembre passat a l'illa, ara ens arriba aquesta ambaixada musical que, amb les seves cançons, ben segur que ens ha de transportar a les riberes de la mar Jònia, en espera i com a engrescador preludi d'un proper viatge en què tots nosaltres —així ho espero i crec que ho esperem tots— a la plaça del port profund d'Ítaca farem sentir —en català— els versos commovedors del poeta:

Has de pregar que el camí sigui llarg.
Que siguin moltes les matinades d'estiu
que, amb quina delectança, amb quina joia!
entraràs en uns ports que els teus ulls ignoraven.

Sempre tingues al cor la idea d'Ítaca.
Has d'arribar-hi, és el teu destí.
Però no forçis gens la travessia.
És preferible que duri molts anys
i que ja siguis vell quan fondegis a l'illa,
ric de tot el que hauràs guanyat fent el camí,
sense esperar que t'hagi de dar riqueses Ítaca.

Ítaca t'ha donat el bell viatge.
Sense ella no hauries pas sortit cap a fer-lo.
Res més no té que et pugui ja donar».

Els reconeixements

En reconeixença dels mèrits acadèmics i docents d'Eudald Solà en el camp de la Grècia medieval i moderna, no és estrany que moltes institucions científiques del país i de l'estranger s'honoressin de tenir-lo entre els seus membres. En aquesta línia no fóra just silenciar que Solà va ser membre fundador de la Societat Catalana d'Estudis Clàssics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, de la qual també va ser el primer secretari de 1976 a 1978. A poc a poc, a força d'un treball i una laboriositat constants, Solà es guanyà també el reconeixement d'associacions i

Atenes, estiu de 1993,
amb l'autor d'aquest escrit.

Alexis Eudald Solà, a Núria, amb el capellà custodi, el 9 de setembre del 2000.

instituts d'estudis bizantins i neogrecs d'arreu d'Europa, com la Société des Études Neo-helléniques, l'Associazione Nazionale di Studi Neogreci o l'Associació Internacional d'Estudis Bizantins, que el van acollir en el seu si al costat de noms avui tan prestigiosos com els de Mario Vitti, Iorgos P. Savidis, Bertrand Bouvier o Guy Sauner.

Tanmateix, per a la promoció de la cultura bizantina i neogrega a Catalunya tingué un paper clau la seva elecció com a acadèmic de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, a la qual va entrar, per la porta gran, el 9 de juny de 1988, amb un brillant i ponderat discurs d'ingrés sobre la figura d'Antoni Rubió i Lluch, el gran coneixedor de la Grècia catalana. El 1994, dins d'aquesta règia institució, Solà va fundar, a imitació dels grans instituts de Palerm, Nàpols o París, un Institut d'Estudis Bizantins i Neohel·lenístics, que amb el pas

dels anys s'ha convertit en el millor centre de l'Estat espanyol per a la investigació en el camp de la llengua i la civilització bizantines i neogregues. Per la biblioteca d'aquest institut, dotada actualment amb més de set mil volums, ha passat una quantitat tan gran d'investigadors —alguns vinguts fins i tot de l'estranger— que avui ja no es pot entendre la recerca en aquest camp a Catalunya sense incloure-l'hi.

Una menció especial mereix la seva condecoració el 1996 amb la Creu d'Or de l'Ordre de l'Honor, la màxima distinció que concedeix l'Estat grec a un ciutadà estranger. En rebre-la, reconeixia Solà en una entrevista, se li van humitejar els ulls. A aquesta important distinció hem d'afegir, per acabar, la seva elecció el 1995 com a cònsol honorari de Xipre a Barcelona, càrrec que va exercir amb rigor i competència, perquè no hem d'oblidar que l'illa d'Àfrodita havia atret el seu interès des dels seus primers anys com a investigador, com ho proven a bastament els seus articles sobre la llengua de la *Crònica* xipriota de Leónidios Makheràs i el més amunt evocat sobre el retorn a Catalunya de la reina Elionor d'Aragó. A la República de Xipre, a més, va brindar serveis valuosíssims, com ara la denúncia a la televisió d'aquest país del robatori de les bellíssimes icones de l'abadia de Bel·lapais per l'exèrcit d'ocupació turc i, fins i tot, la seva col·laboració en el desmantellament a Barcelona d'una xarxa clandestina de venda d'obres d'art xipriotes espoliades de la zona ocupada. En aquesta línia, les seves constants denúncies als mitjans de comunicació per la

solució del problema xipriota, advocant per la desaparició d'una vegada per sempre del mur de vergonya que, com una daga, travessa l'illa d'oest a est, és un deute que algun dia el Govern de Xipre, encara que sigui a títol pòstum, li haurà de satisfer.

El llegat

És freqüent, davant la mort d'una persona jove i empenedora com Eudald Solà, de buscar en el seu llegat un bri de consol que ens permeti combatre aquesta cada cop més profunda sensació de pèrdua. D'Eudald Solà, els qui l'havíem tractat des de les aules universitàries —els qui, dir d'una altra manera, vam tenir el goig i l'honor de ser-ne deixebles— recordarem sempre el tracte afable i cortès i el tresor d'una amistat que anava més enllà de la simple relació professional. És molt, certament, el que tots hem d'agrair-li: una llarga sèrie de serveis al país, endegats des de la convicció que la cultura, la cultura en majúscules, mereix l'esforç de tota una vida, i un reguitzell de traduccions autènticament insuperables. Esperem que ben aviat vegin la llum les seves dues darres obres: la traducció al català dels poemes inacabats de Kavafis —*Ta ateli*— i la versió catalana d'*El somriure del mariner desconegut* de Vincenzo Consolo. Aleshores també nosaltres, parafrasejant la dedicatòria de les seves versions de Kavafis a Antoni Comas, podrem veure i honorar encara més la seva tomba quan anem a furgar enmig dels seus llibres.

Eusebi Ayensa
és professor de grec.